

LEKSYKALNA ILOŚCIOWA ANALIZA ZAWARTOŚCI

Wojciech Kajtoch: *Leksykalna ilościowa analiza zawartości jako metoda rekonstrukcji tekstowego obrazu świata. Analizy i problemy*. Kraków 2022, s. 315.

W 2022 roku w ukazała się monografia Wojciecha Kajtocha, w której tekstowy obraz świata (TOS), będący kategorią lingwistyczną, został poddany oglądowi za pomocą prasoznawczej metody leksykalnej ilościowej analizy zawartości (LIAZ). Jak zauważa autor, „rzadko mamy do czynienia z taką sytuacją, kiedy główna kategoria poznawcza wykorzystywana w badaniach jest swoista dla jednej dziedziny nauki, a główna technika badawcza – dla innej” (s. 9). Przyjawszy, że „o ważności danego leksemu decyduje jego frekwencja” (s. 262), a „TOS-y poszczególnych tekstów lub korpusów tekstów należących do tej samej odmiany języka w praktyce różnią się jedynie wykorzystaniem słownictwa” (s. 261), propozycję tę należy uznać nie tylko za interesującą, lecz także za bardzo obiecującą.

Monografia zatytułowana „Leksykalna ilościowa analiza zawartości jako metoda rekonstrukcji tekstowego obrazu świata. Analizy i problemy” składa się z pięciu rozdziałów. W pierwszym z nich Wojciech Kajtoch odpowiada na pytanie „Czy TOS istnieje?”. Przynajmniej porównuje dwie kategorie: językowy obraz świata i tekstowy obraz świata. Spostrzeżenie odmienności ich właściwości (trwały, konserwatywny JOS vs. okazjonalny TOS) prowadzi W. Kajtocha do rezygnacji z wcześniejszego sposobu widzenia relacji między JOS a TOS, opartego na myśleniu o TOS jako „lokalnym wcieleniu JOS”, „realizacji JOS”. Proponuje, by TOS traktowany był jako odrębna kategoria. Kategoria, którą można charakteryzować wyłącznie na podstawie analizy słownictwa użytego w tekście, ponieważ to właśnie dobór słownictwa jest czymś, co może różnicować poszczególne teksty. W dalszych rozdziałach książki autor omawia przykłady dowodzące słuszności sformułowanych tez.

W rozdziale drugim profesor Kajtoch omawia literaturę przedmiotu, definiuje podstawowe pojęcia metodologiczne (m.in. klucz kategoryzacyjny, jednostki analizy oraz jednostki pomiaru), objaśnia zjawisko mapy (słownictwa). Proponuje również „receptę” sporządzenia przesłań na podstawie leksemów o najwyższych rangach. Leksemy te wyłaniane są za pomocą metody LIAZ, układane w krótkie teksty z najczęściej używanych rzeczowników, uzupełniane o niezbędne, swobodnie dobrane części mowy. Takiego rodzaju komunikaty można nazwać odzwierciedleniem

TOS-u. Pisząc o przesłaniach, autor dodaje: „w ułożeniu przesłań są też pomocne wstępne informacje o danym medium i o charakterze tekstów wchodzących w skład korpusu” (s. 97). Dodatkowa wiedza pozwoli na ujęcie tych przesłań w odpowiednie ramy gatunkowe. Proces sporządzenia przesłań pokazany jest na przykładach korpusów tekstów różniących się tematycznie, co pozwala czytelnikowi na zrozumienie działania metody leksykalnej ilościowej analizy zawartości. Po omówieniu poszczególnych zjawisk profesor Kajtoch dochodzi do sformułowania definicji i celu opisywanej metody badawczej.

W dalszych rozdziałach autor analizuje poszczególne teksty/korpusy tekstów. Przedmiotem analizy czyni zarówno teksty dziennikarskie (a właściwie nagłówki prasowe wybranych gazet), jak i zjawiska literackie, takie jak polska piosenka patriotyczna i mowa noblowska Olgi Tokarczuk.

Rozdział trzeci poświęcony został badaniom na szerszym materiale nagłówków prasowych. Jako materiał empiryczny posłużyły nagłówki wyekscerpowane z trzech tytułów prasowych – tabloidu *Fakt. Gazeta codzienna, Kraków* (ok. 320 nagłówków), *Gazety Wyborczej* (ok. 410 nagłówków) i *Naszego Dziennika* (ok. 1260 nagłówków) – które ukazały się w okresie od 9 do 31 marca 2010 roku. Dodatkowym przedmiotem analizy autor uczynił trzy korpusy słownictwa nagłówków z pierwszych stron analizowanych numerów. Przypomniawszy bogatą historię badań nad nagłówkami (w bibliografii przywołano około 70 publikacji), zwrócił uwagę na innowacyjność własnej propozycji. Nagłówki w recenzowanej monografii badane są pod kątem ich zawartości, czyli słownictwa (a w szczególności rzeczowników) użytego do ich budowy. Wybór materiału do badania nie jest przypadkowy. Bardzo ważną częścią tego rozdziału są kryteria wyboru leksemów. Kryteriami wyboru leksemów pospolitych są: liczba wystąpień w korpusie, część mowy (rzeczownik), przynależność głównego znaczenia do określonej sfery pojęciowej lub tematycznej. W nagłówkach również często wykorzystywane są nazwy własne. Kryterium frekwencji w tym przypadku zostaje zachowane, natomiast nasuwa się tutaj pytanie o sposób przydzielenia nazw własnych do podkategorii tematycznych. Profesor Kajtoch bierze pod uwagę „albo znaczenia konotacyjne, albo realny związek osoby lub instytucji nazwanej z pewną sferą tematyczną, którą czasopismo się zajmuje” (s. 110).

W dalszej części rozdziału została zaprezentowana pełna mapa słownictwa, wykorzystanego w nagłówkach. Zawiera ona 6 sfer, 23 kategorii i ponad 12 tysięcy słowoform. Najciekawsza wydaje się jednak interpretacja mapy słownictwa, zawierająca zarówno opisy, jak i tabele i wizualizacje wyników. Wyniki zawarte są w sześciu tabelach, w których przedstawione zostały procentowe udziały słownictwa głównych sfer i kategorii tematycznych w całości oraz w układzie rangowym, a także procentowy udział słownictwa kategorii i podkategorii tematycznych poszczególnych sfer. To wszystko składa się na TOS ukryty w nagłówkach prasy.

W podobny sposób zostały zbadane nagłówki umieszczone na pierwszych stronach gazet. Porównując rangi obu TOS-ów, badacz wnioskuje: „wszystkie trzy gazety konsekwentnie podkreślają, że pokazują stan społeczeństwa – do którego wszak należą ludzie, którzy te gazety kupują” (s. 157). W ostatnim podrozdziale autor przedstawia dwie tabele: tabelę rang rzeczowników znalezionych w nagłówkach

analizowanych numerów gazet oraz nagłówków pierwszych stron, na których podstawie sporządza przesłania.

Rozdział czwarty został poświęcony dziełom literackim, piosenkom patriotycznym oraz uroczystej mowie noblistki Olgi Tokarczuk. Jego celem jest odpowiedź na pytanie dotyczące zakresu przydatności leksykalnej ilościowej analizy zawartości. Autor, przypominając o specyfice tekstów literackich, ich odmienności od analizowanych wcześniej tekstów medialnych, zastanawia się, „czy w odniesieniu do literackich dzieł stosowanie leksykalnej ilościowej analizy zawartości i ustalenie TOS mają sens?” (s. 194). Zaczyna analizę od piosenek. Materiałem do badań porównawczych stały się piosenki patriotyczne wykonywane po 2010 roku (PP), a także piosenki rozrywkowe z górnych miejsc listy przebojów radiowej Trójki z lat 2016–2019 (korpus kontrolny – KK). Metodą LIAZ zostało wyłonionych pierwszych 40 rang rzeczowników, będących podstawą ustalenia TOS. Podobnie jak w poprzednim rozdziale na podstawie klasyfikacji tematycznej powstały mapy słownictwa wykorzystanego w piosenkach, a także zostały sporządzone przesłania.

LIAZ przemówienia Olgi Tokarczuk zaczyna się od analizy treści wystąpienia. Później autor za pomocą wykorzystywanej w monografii metody próbuje odpowiedzieć na pytanie „A czego nie powiedziano [w przemówieniu – A.P.], lecz dano temu wyraz?” (s. 249). Procedura postępowania analitycznego wygląda podobnie: zestawienie pól tematycznych, tworzenie mapy słownictwa, interpretacja liczb, wizualizacja tekstowego obrazu świata w wykładzie Olgi Tokarczuk oraz tworzenie przesłania na podstawie wydobytego materiału.

W ostatnim rozdziale profesor Wojciech Kajtoch w 18 punktach podsumowuje swoje ustalenia na temat TOS, po raz ostatni wraca do porównania badań TOS i JOS, a także zauważa, że LIAZ pozwala na najbardziej skuteczną analizę mediów, która przyniesie w miarę obiektywny wynik.

Możliwość analizy tekstów prasowych i dzieł literackich za pomocą metody leksykalnej ilościowej analizy zawartości otwiera perspektywę wykorzystania metody LIAZ przy analizie innych gatunków tekstów medialnych. Książka na pewno zainteresuje medioznawców, językoznawców, literaturoznawców, kulturoznawców i innych badaczy zajmujących się humanistyczną rzeczywistością.

Alena Podviazkina

 orcid.org/0000-0002-2677-3517

